

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-9>

УДК 339.5

РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС В УМОВАХ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ

DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND EU COUNTRIES IN THE CONDITIONS OF NON-PROTECTIONISM

Степічева Ольга Віталіївна

аспірантка,

Державний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1529-5254>

Stepichieva Olha

State University of Trade and Economics

У статті досліджено тенденції розвитку торговельно-економічного співробітництва України та країн ЄС в умовах неопротекціонізму. Однією з ознак розвитку торговельно-економічного співробітництва країн у сучасних умовах є використання різних видів неопротекціоністських заходів з одночасною лібералізацією шляхом скасування тарифних заходів. Європейський союз є ключовим торговельно-економічним партнером України, співробітництво з яким має стратегічне значення для країни та закріплено рядом нормативно-правових актів. Протягом останніх років спостерігається збільшення обсягів торгівлі України з країнами Європейського союзу з одночасним зростанням частки даних країн у зовнішньоторговельному обігу України. У статті здійснено аналіз географічної структури експорту та імпорту товарів, що дозволив зробити висновок про ключову роль Європейського союзу в зовнішній торгівлі України. Визначено сальдо торговельного балансу та коефіцієнт покриття імпорту експортом у торгівлі товарами та послугами України та країн ЄС, на основі чого виявлено тенденцію переважання імпорту товарів над експортом протягом 2009–2022 років разом з одночасним зменшенням цієї різниці, що є позитивним для економіки України. В торгівлі України послугами з країнами ЄС виявлено позитивне сальдо торговельного балансу за весь період дослідження, що вказує на ефективність торговельно-економічного співробітництва. Здійснено порівняльний аналіз товарної структури торгівлі товарами до повномасштабного вторгнення Росії та після, у результаті чого встановлено переважання сировинної продукції в структурі експорту товарів і готової продукції в структурі імпорту товарів, що є негативною ознакою. У 2022 році збільшилась частка зернових культур з одночасним зменшенням частки чорних металів. Проаналізовано динаміку застосування Україною нових заходів, що впливають на торгівлю товарами з країнами Європейського союзу, у 2009–2022 роках, а також у зворотному напрямку, що дозволило встановити переважання протекціоністських заходів над лібералізаційними як з боку України, так і з боку країн Європейського союзу.

Ключові слова: торговельно-економічне співробітництво, неопротекціонізм, лібералізація торгівлі, протекціоністські заходи, експорт, імпорт, сальдо торговельного балансу.

The article examines the trends in the development of trade and economic cooperation between Ukraine and EU countries in conditions of non-protectionism. One of the signs of the development of trade and economic cooperation between countries in modern conditions is the use of various types of non-protectionist measures with simultaneous liberalization through the abolition of tariff measures. The European Union is a key trade and economic partner of Ukraine, cooperation with which is of strategic importance for the country and is enshrined in a number of normative legal acts. Over the past years, there has been an increase in the volume of trade between Ukraine and European Union countries, with a simultaneous increase in the share of these countries in Ukraine's foreign trade turnover. The article analyzes the geographical structure of exports and imports of goods, which allowed concluding about the key role of the European Union in Ukraine's foreign trade. The trade balance and the import-export coverage coefficient in trade in goods and services between Ukraine and EU countries have been determined, based on which a trend of import predominance over export during 2009-2022 was identified along with a simultaneous decrease in this difference, which is positive for the Ukrainian economy. In trade in services between Ukraine and EU countries, a positive trade balance has been identified throughout the study period, indicating the effectiveness

of trade and economic cooperation. A comparative analysis of the commodity structure of trade in goods before and after Russia's full-scale invasion has been carried out, as a result of which the predominance of raw materials in the export structure of goods and finished products in the import structure of goods has been established, which is a negative sign. In 2022, the share of grain crops increased, while the share of ferrous metals decreased. The dynamics of Ukraine's application of new measures affecting trade in goods with EU countries in 2009–2022, as well as in the opposite direction, have been analyzed, allowing to establish the predominance of protectionist measures over liberalization measures both from Ukraine and from the EU countries.

Keywords: trade and economic cooperation, non-protectionism, trade liberalization, protectionist measures, export, import, trade balance.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки країни почали активно реалізовувати політику відкритості, ідеї якої підтримуються рішеннями та реалізуються міжнародними організаціями. В період кризових ситуацій, що негативно впливають на національну економіку, країни реагують впровадженням додаткових заходів, що спрямовані на підтримку національного виробника, з одного боку, але впливають на зовнішню торгівлю – з іншого. Таким чином, на світовому ринку спостерігається збільшення проявів неопротекціонізму. Для України основним торговельно-економічним партнером є Європейський союз, існування зони вільної торгівлі передбачає поступове скасування торговельних обмежень. Проте, у сучасних реаліях, економіка країн ЄС розвивається під впливом численних викликів, спричинених війною в Україні. Уряди багатьох країн реагують шляхом реалізації фрагментарних неопротекціоністських заходів з метою підтримки національних виробників. Отже, актуальним є визначення ключових тенденцій в торговельно-економічному співробітництві України та країн ЄС в умовах неопротекціонізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема неопротекціонізму знайшла своє відображення у роботах В. Панченка, Н. Резнікової, Н. Калюжної, В. Андрійчук, Є. Іванова тощо. Посилення інтеграції України в ЄС та набуття статусу кандидата на вступ у ЄС актуалізує потребу більш детального вивчення тенденцій в торговельно-економічному співробітництві України та країн ЄС в умовах неопротекціонізму

Мета дослідження. Метою статті є визначення тенденцій розвитку торговельно-економічного співробітництва України з країнами ЄС в умовах неопротекціонізму.

Постановка завдання. Відповідно до поставленої мети були поставлені наступні завдання: аналіз результатів торговельно-економічного співробітництва України та ЄС; аналіз лібералізаційних та протекціоністських

заходів, що були впроваджені Україною та країнами ЄС.

Вклад основного матеріалу дослідження. З моменту проголошення незалежності Україна активно розвиває торговельно-економічні відносини з іншими країнами світу, інтегрується у світове господарство з метою підвищення конкурентоспроможності. Після розпаду СРСР країна мала стійкі господарчі зв'язки з країнами пострадянського простору, з одного боку, а з іншого – існувала потреба удосконалення нормативно-правової бази, стандартів виробництва у відповідності до світових. Важливим кроком щодо розширення торговельно-економічних зв'язків стало членство України у 2008 році у світовій організації торгівлі (СОТ).

Основними партнерами України як в експорті, так і в імпорті товарів є країни Європи (рис. 1).

На сьогодні головним торговельним партнером України є ЄС, питома вага торгівлі товарами і послугами у 2022 році суттєво зросла і становила 53,6%, у той час як в 2021 – 39,1%. Сальдо торговельного балансу з країнами ЄС є від'ємним.

Незважаючи на перевищення експорту над імпортом протягом усього періоду дослідження, слід відмітити зменшення цієї різниці. Станом на 2021 рік коефіцієнт покриття імпорту експортом складає 0,9, у 2009 році він становив 0,6 (рис. 2).

Перспективним для України є також розвиток торгівлі послугами, зовнішньоторговельний обіг послугами динамічно зростає. Частка торгівлі послугами з країнами ЄС є також однією з найбільших в географічній структурі, а також характеризується динамічним збільшенням протягом 2009–2021 рр. (рис. 3).

Станом на 2021 рік зовнішньоторговельний обіг послугами становив 7,7 млрд, в 2022 році – 5,1 млрд., при цьому торговельне сальдо набуває позитивних значень. У 2021 р. експорт послуг перевищував імпорт на 1,1 млрд, у 2022 році – на 1,7 млрд.

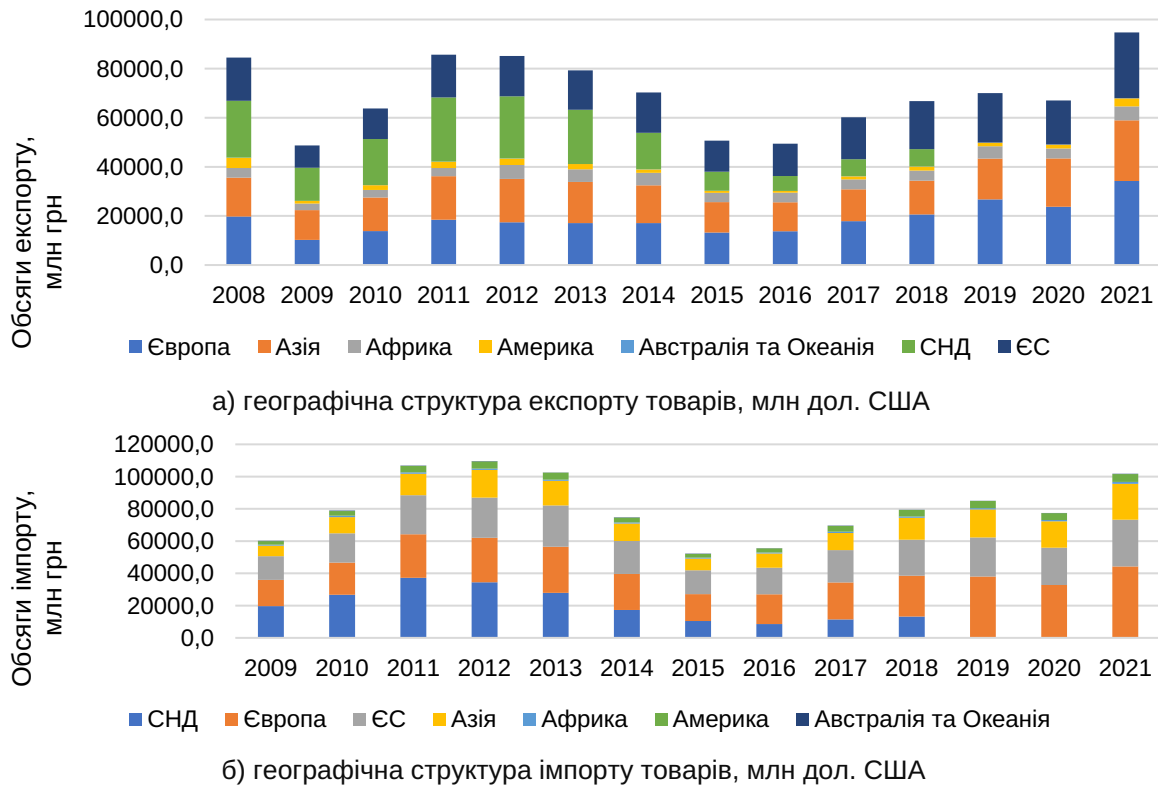

Рис. 1. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України 2008–2021 рр., *

*починаючи з 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях; з 2019 р. країни СНД окремо не обчислюються

Джерело: [1]

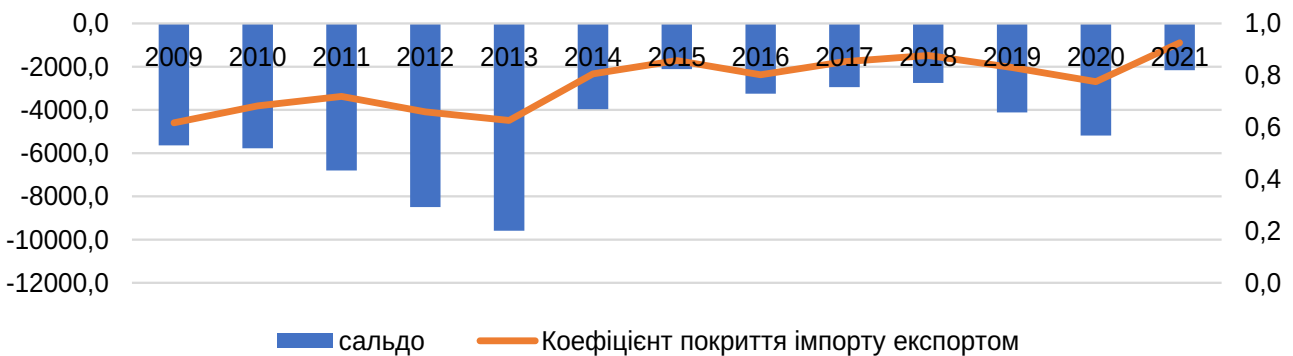

Рис. 2. Торговельне сальдо та коефіцієнт покриття імпорту експортом України з країнами ЄС, 2009–2021 рр., млн дол. США / од.*

*починаючи з 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: Державна служба статистики України

Структура торгівлі товарами з країнами ЄС демонструє аналогічні тенденції переважання сировинних товарів, після повномасштабного вторгнення збільшилась частка зернових культур з одночасним зменшенням частки чорних матеріалів (рис. 4).

В структурі імпорту товарів Україною з країн ЄС домінуючими в 2021 р. є реактори, ядерні котли та машини, в 2022 р. – енергетичні матеріали (рис. 5).

У структурі торгівлі послугами з країнами ЄС, ключовими статтями експорту послуг в

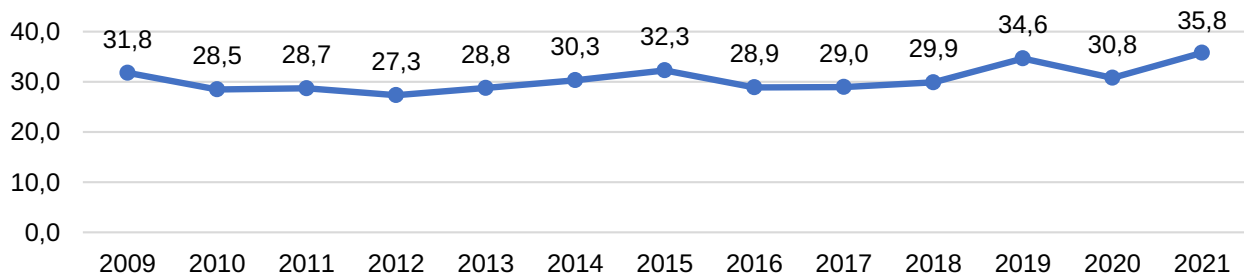
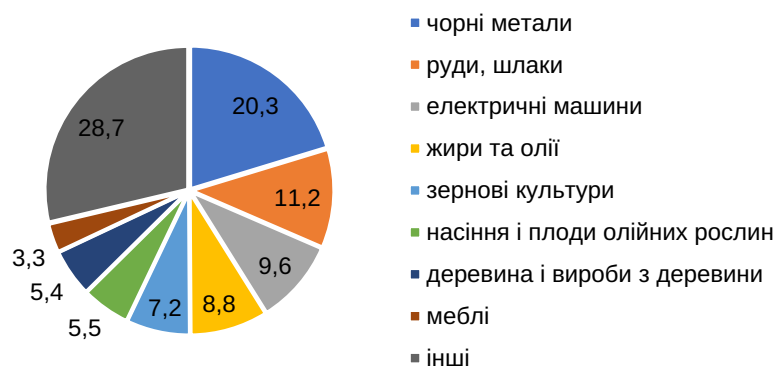

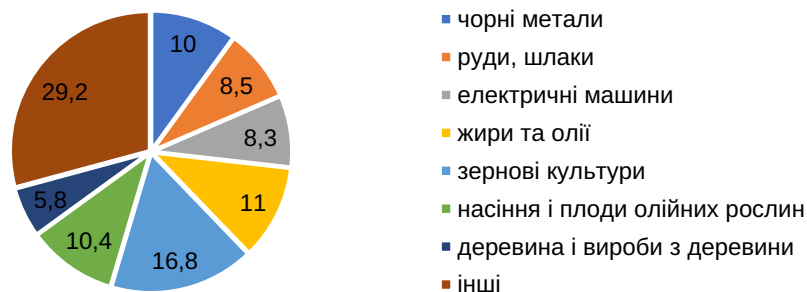
Рис. 3. Частка країн ЄС у структурі торгівлі послугами України, 2009–2021 рр., млн дол. США %.*

*починаючи з 2014 р. Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: [1]

а) товарна структура експорту товарів України до країн ЄС в 2021 році

б) товарна структура експорту товарів України до країн ЄС в 2022 році

Рис. 4. Товарна структура імпорту товарів України, %

Джерело: [2]

2021 році були: послуги у сфері телекомунікацій (29,8%); транспортні послуги (26,1%); послуги з переробки матеріальних ресурсів (21,9%) [2].

У 2022 році товарна в структурі експорту послуг до країн ЄС переважали послуги у сфері телекомунікацій (34,2%); транспортні послуги (24,5%); послуги з переробки матеріальних ресурсів (22,3%).

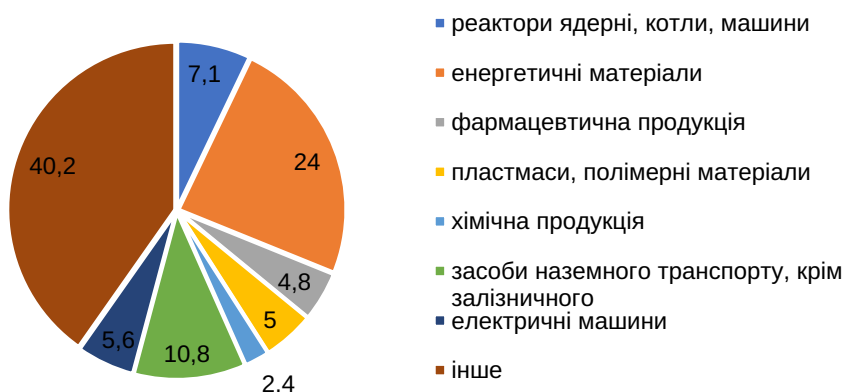
Найбільше в 2021 році з країн ЄС імпортувалися наступні види послуг: транспортні послуги (25,4%); ділові послуги (19,2%) [2].

У 2022 році значно зросла частка транспортних послуг (40,1%); ділові послуги склали 17,8%, послуги у сфері телекомунікацій – 13,5%, послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 7,3% [2].

З моменту вступу до СОТ у розвитку торговельно-економічних відносин України спостерігались зміни відповідно до вимог міжнародної організації, але у 2009 році кількість протекціоністських заходів у торгівлі товарами значно перевищила кількість лібералізаційних.

а) товарна структура імпорту товарів України з країн ЄС в 2021 році

б) товарна структура імпорту товарів України з країн ЄС в 2022 році

Рис. 5. Товарна структура імпорту товарів України, %

Джерело: [2]

На обсяги взаємної торгівлі також впливає політика щодо відкритості торгівлі. Незважаючи на зону вільної торгівлі, кількість протекціоністських заходів, упроваджених Україною стосовно країн ЄС у 2020–2021 роках суттєво переважала лібералізаційні (рис. 6).

У 2022 році було застосовано рекордну кількість лібералізаційних заходів, що дозволило підтримувати розвиток торгівлі з країнами ЄС.

Розгляд впровадження заходів у зворотному напрямі (країнами ЄС по відношенню до України) дозволив встановити також наявність великої кількості протекціоністських обмежень (рис. 7).

З одного боку, з початком повномасштабного вторгнення Росії в червні 2022 року набув чинності Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2022/870, який стосується тимчасових заходів з лібералізації торгівлі [4].

Це рішення розширює можливості українських експортерів відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, оскільки тим-

часово призупиняє тарифи, передбачені в Угоді, зокрема передбачено:

- скасування мит для промислової продукції;
- призупинення застосування системи вхідних цін для фруктів та овочів;
- призупинення усіх тарифних квот для сільськогосподарської продукції;
- призупинення антидемпінгових мит на імпорту товарів з України;
- призупинення застосування глобальних захисних заходів щодо українських товарів [4].

З іншого боку, лібералізація торгових відносин передбачає, що Україна буде дотримуватися європейських правил: походження товарів та відповідних процедур в рамках Угоди про асоціацію, утримання від будь-яких нових обмежень на імпорту з ЄС, повага України до демократичних принципів, прав людини та основних свобод, верховенство права, боротьба з корупцією [4]. Таким чином, з одночасним скасуванням тарифних

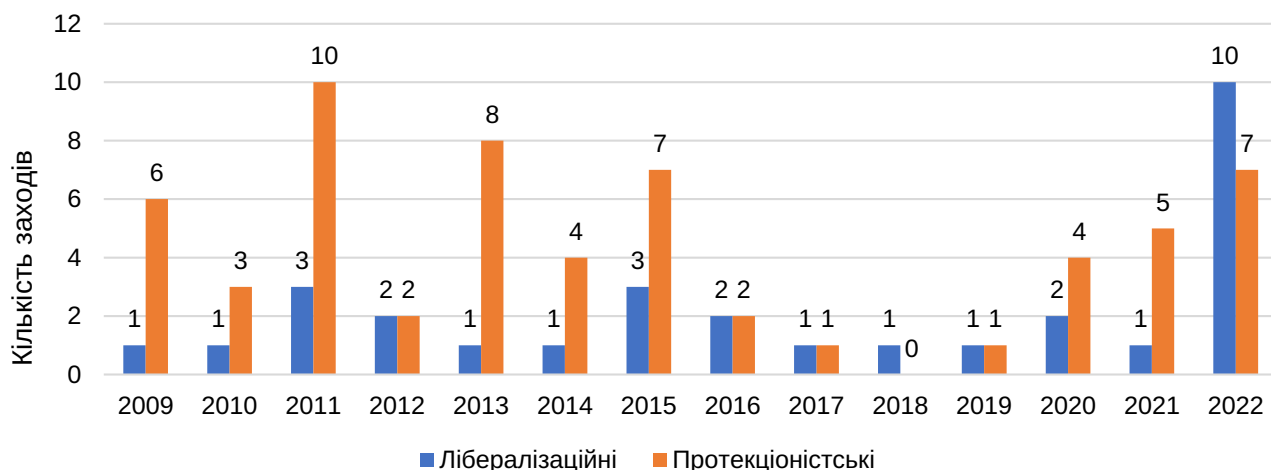

Рис. 6. Динаміка застосування Україною нових заходів, що впливають на торгівлю товарами з країнами ЄС, у 2009–2022 рр.

Джерело: [3]

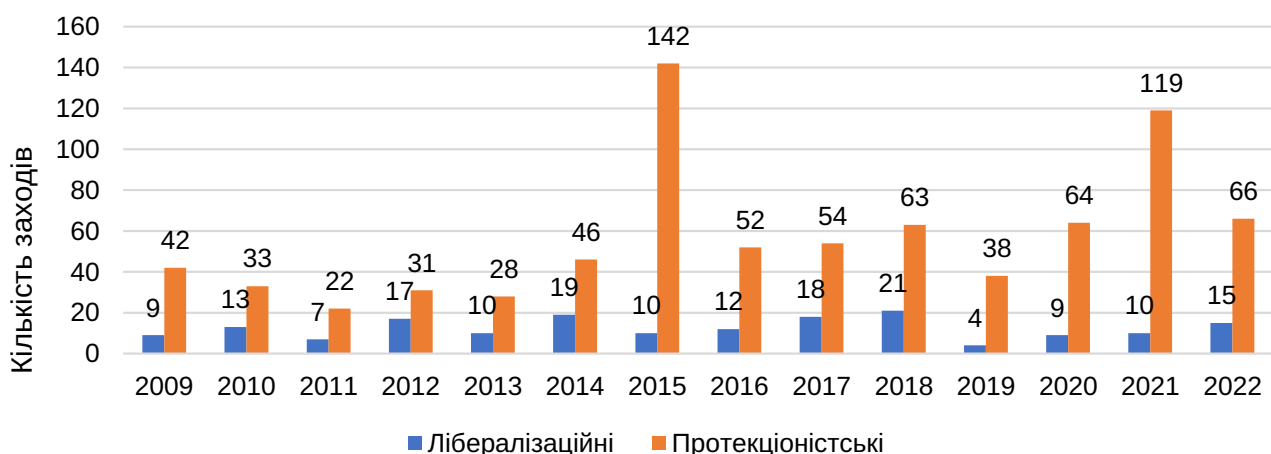

Рис. 7. Динаміка застосування країнами ЄС до України нових заходів, що впливають на торгівлю товарами, у 2009–2022 рр.

Джерело: [3]

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

обмежень посилюються неопротекціоністські заходи.

За період 2009-2022 рр. найбільша кількість протекціоністських заходів з боку країн ЄС була застосована стосовно зернових, рослинних олій, готових та консервованих фруктів та горіхів, насіння олійних культур і фруктів, макухи, борошна та круп з насіння олійних культур.

Найбільше протекціоністських заходів було надано у вигляді кредитування експортно-імпортних операцій, заходів, спрямованих на підтримку сільськогосподарських виробників. Виявлені тенденції свідчать про необхідність для України підтримки національних виробників з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на європейському ринку.

Висновки. Аналіз показників розвитку торговельно-економічного співробітництва дозволив виділити наступні тенденції. Протягом 2009–2022 рр. спостерігалось збільшення зовнішньоторговельного обігу з одночасним зростанням частки країн ЄС зовнішній торгівлі України. Сальдо торговельного балансу для товарів є від’ємним, але різниця між експортом імпортом поступово скорочується. Стосовно співвідношення експорту та імпорту послуг спостерігається позитивна тенденція стабільного позитивного значення сальдо. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та країнами ЄС характеризується скасуванням тарифних обмежень з одночасним впровадженням нових неопротекціоністських заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС. URL: <http://surl.li/rlduw>
3. Global Trade Alert. URL: <https://www.globaltradealert.org/>
4. Європейський Союз офіційно скасував мита на українські товари. Міністерство економіки України. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yevropejskij-soyuz-oficijno-skasuvav-mita-na-ukrayinski-tovari>

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Biuleten stanu torhovelynykh vidnosyn mizh Ukrainoiu ta YeS [Bulletin of Trade Relations between Ukraine and the EU]. Available at: <http://surl.li/rlduw>
3. Global Trade Alert. Available at: <https://www.globaltradealert.org/>
4. Ievropeyskiy Soiuz ofitsiino skasuvav myta na ukrainski tovary. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. Uriadovyi portal [The European Union has officially lifted tariffs on Ukrainian goods. Ministry of Economy of Ukraine. Government Portal]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/yevropejskij-soyuz-oficijno-skasuvav-mita-na-ukrayinski-tovari>